

BUCUREȘTII SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN TRE ORIENT ȘI TENTAȚIA MODERNITĂȚII

dr. Adrian Majuru

Bucureștii la început de veac XIX, se desfășoară asemeni unui uriaș “cumul al contrastelor”, în funcție de felul în care fiecare familie sau colectivitate înțelegea să facă trecerea de la vechi la nou și desigur, de posibilitățile pecuniare ale fiecăruia care îi permitea acest lucru. Pentru vizitatorii din afară care nu cunoșteau aceste realități foarte bine, Bucureștii păreau ceva izbitor prin alteranța nearmonizată dintre bogăție, lux pe de o parte, sărăcie și mizerie pe de altă parte.¹⁰⁵

În acest contrast se regăseau Asia și Europa deopotrivă într-o confruntare violentă. În București întâlneai “palate, cluburi, teatre, modiste și croitorese, ziare și echipaje” însă cum “puneai piciorul afară” din oraș, de scufundai “în sălbăticie”.¹⁰⁶

Cu toate acestea, orașul pulsa cu repeziciune către schimbare într-o manieră radicală și cât mai completă, astfel încât la mijlocul veacului al XIX-lea, vechiul oraș boieresc “să devină în exterior scena parizianismului modern” deși interiorul, profunzimea structurii sale, să fie răscolită în continuare de o “aspră barbarie” asimilată cu o “nespusă imoralitate” și multe “alte monstruoziități” precum lipsa aproape totală a “seriozității vieții”.¹⁰⁷

Ruptura dintre formă și fond devine o constantă istorică, o continuă confruntare între un cotidian modern și mentalități neschimbate dar și o perpetuă dezbatere ideologică și culturală în societatea românească.¹⁰⁸]

105 Acest aspect este subliniat de toți călătorii care au vizitat sau au locuit temporar în București:

“[...] În București se văd colibe din cele mai păcătoase lângă palate în stilul cel mai modern și lângă biserici în stil bizantin; cea mai amarnică sărăcie lângă luxul cel mai triumfător; Asia și Europa par a se atinge în acest oraș.” [Helmuth von Moltke, noiembrie 1835, apud. Constantin Giurescu “Istoria Bucureștilor”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.126]

“[...]Ceea ce sare în ochii străinului la București este curioasa deosebire între locuințe. Închipuți-vă câteva dintre cele mai prăpădite maghernițe ale noastre, iar în mijlocul lor palate strălucite, fără nici un fel de clădiri care să facă tranziția; când un aspect de sat, când unul de capitală: iată ceea ce sunt Bucureștii. Dughenele cele mai dărăpănate se proptesc de casele cele mai frumoase: ieși dintr-o casă ce amintește palatele din Paris și Viena, ca să dai peste o cocioabă din lemn, să mergi pe străzi podite ca vai de capul lor cu bărne, iar noroiul sau praful îți ajung până deasupra gleznei. [...] La București nu se merge pe jos, se merge numai cu trăsura, picioarele fiind un lux: trăsurile, dimpotrivă, fac parte din ceea ce este necesar. Fără glumă: trăsura este singurul mijloc de a ieși din îngrozitoarele grămezi de noroi, iarna și din praful adunat vara; pe deasupra trăsura e semn că ești un om de treabă.” [Saint Marc Girardin, 1836, apud. Neagu Djuvara, “Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne 1800-1830”, Humanitas, 1995, pp.166-167]

106 Constantin Giurescu, op.cit., p.126

107 M.A.Ritter von Zerbini, apud. Nicolae Iorga, “Istoria Bucureștilor”, 1939, București, p.296

108 Problema complexă a ‘forme fără fond’, este o realitate determinată de transformările pe care societatea

Această preluare rapidă a modului de viață apusean a adus cu sine și o doză destul de mare de superficialitate, de proastă imitație, stângăcii, frustrări și refulări. Societatea oferea un spectacol rar pentru vizitatorii străini. Elementele ale vechiului port erau purtate simultan cu noile vestminte europene.¹⁰⁹

Amestecul și diversitatea hainelor era determinată atât de aderența la nou a tinerei generații – găsindu-se adeseori într-o singură familie – două tipuri de porturi, inclusiv cel intermediar – cât și de îndemânarea muncitorului valah care “în nepăsarea și sărăcia lui” era foarte ‘ingenios’ în a-și confecționa propriul port de orășean.¹¹⁰

bucureșteană le-a suferit în drumul său către modernitate. Aportul populației alogene în această permanentă confruntare dintre formă și fond este sensibil predominant în favoarea ‘formei’. Ei sunt cei care au dat conținut modernizării, au susținut ‘noul’ și recuperarea de către Europa a unui spațiu cultural și social pierdut cu secolul al XVI-lea.

Nicolae Iorga face o detaliată prezentare a acestui proces, subliniind consistentul aport al comunităților minoritare din București:

“[...] În toate părțile se deschideau grădinile de vară, ca acea grădină Warenberg sau ‘a Căștrioaii’, luată în întreprindere pe rând de Polonul Pruczynsky, de conaționalul său, noul cofetar Fialkowski, care a avut noroc, și, în sfârșit, de Românul Marinescu. Lângă casele Bălăceanu, cântau lăutarii la ‘Grădina de Lipsca’. [...] Pe rând veneau în București prestigiații ca ‘profesorul Buren’, teatre de maimuțe din Viena, circuri vestite, ca Pazziani-Smolinski și Beranek, cântăreții cunoscuți: Kossewski, Fols, Maria Petri, Terschak, tânărul violonist W.Humpel, sosit atunci din Constantinopol, ‘profesorul’ Eduard Rasimi, cu gimnasticii englezi, și Berger, cu ‘seradele spirituale’, fel de fel de trupe străine. Lumea de rând care ‘bisuia’, avea petrecerea serbărilor oficiale, în care se făceau jocuri acrobatiche, și un ‘mare foc de artificii’, pe când lumea bună avea reprezentațiile celor trei teatre, ale operei și ale ‘celebrităților’ străine. [...] Sânt berării, ca a lui K.Roth, ‘restaurante italiene și parisiene’, cu antreprenori străini sau evrei din țară; cafenele vieneze, ca ‘zum Mohren’ a lui Schedwitz, cofetării occidentale, ca a lui Gh.Dertmann. Se clădesc hoteluri mari, în stil apusean, ca ‘Hotel de France’, care a rămas până astăzi, ‘Hotel zur Stadt Wien’, al lui Horaczek, ‘Hotel de Londres’, ‘Otel St.Petersburg. Elegantele se coafează la frizerii, ca M-me Wagner ‘aus Wien’, se îmbracă la modiste vieneze, ca Amalia Eckerbach sau ‘demoazel Maria, directriță de marșanderie’; sunt parfumerii, ca a Madelenei Marcovici în Hanul Villacrosse, și grădinării de lux ca a lui Balmain. Crotorii nemți: Klenk, Singer, Frank, care lucrează și vinde, după prospectul său însuși, ‘pantaloni Jacman’, servese pe eleganti. Mănușeri străini e și un Schakowski.

Casele în stil nou se clădesc de arhitecți francezi, ca Iuliu Villacrosse și Tillaye. Montresor, Gackstatter dau lecții de muzică. Fotografii Wilhelmina Dörner, Binder, ‘a la galerie vitree’ [Hotel de France], August Frederic Hock, dau clienților ‘daghereotopii’. Doctor Turner a deschis băi nemțești la Sf.Elefterie, pe când ‘Oberdoktorul’ Hatschek de la Telega întemeiază un institut de hidroterapie la Cămpina. Se anunță prin ziare Max Alexander, ‘optic din Bavaria’. [...] S-a deschis băcănia Wilhelm Thuringer, magazinul de vinuri de la Massenza. [...] Ba găsești și un ‘Magassin anglais’.” [Nicolae Iorga, op.cit., pp.290-293]

109 “[...] Societatea din Iași, ca și cea din București, oferea un spectacol rar: bărbații purtau haine lungi, bărbii lungi, pe cap aveau o căciulă numită ‘calpac’, asemănător cu toca magistraților de pe la noi, cu turbanul sau cu scufița umplută cu călți purtată de copiii noștri; erau îmbrăcați cu stofe din cele mai scumpe, încălțați cu papuci turcești, în sfârșit, arătau ca niște orientali; erau cu toții însă oameni aleși prin învățătura și purtărilor europenești, cei mai mulți vorbeau o franțuzească desăvârșită și cu expresii din cele mai frumoase; doar în felul de a umbla mai aveau ceva din gravitatea plictisitoare a turcilor, lucru ce nu-i prindea deloc, [...] doamnele urmau moda cea nouă de la Paris și Viena, atât în îmbrăcăminte, care nu mai avea nimic asiatic, cât și când era vorba să-și mobilizeze sumpțuoasele lor apartamente.” [Generalul conte de Rochechouart, apud. Neagu Djuvara, op.cit., pp.103-104]

110 Despre preluarea elementelor vestimentare europene, călătorii străini au lăsat numeroase mărturii: “[...] Unii bărbați au păstrat portul oriental, alții umblă îmbrăcați europenește; iar aceste două porturi pot fi văzute în aceeași familie; talăl este îmbrăcat boierește, fiul franțuzește; nu am văzut pe nimeni sub patruzeci de ani să poarte hainele orientale. Femeile însă, de multă vreme, se îmbracă toate europenește.” [Saint Marc Girardin, apud. Ibidem, pp.105-106]

Pe de altă parte, “în nepăsarea și sărăcia lui, muncitorul valah ia un turban de la turc, un calpac de la grec, o opincă de la armean, un brâu de la bulgar sau de la cel venit din Crimeea, un pantolon de la albanez, încât amestecul

Preluarea portului nou european, s-a făcut totuși cu mare greutate, boierul obișnuit într-un anumit cadru vestimentar și mental, ambiental și comportamental, se vedea nevoit de împrejurări, nu numai istorice, să-și recompună un cadru diferit organic de modul său de viață de pînă atunci. Trebuia să-și reconstruiască în mai puțin de o generație, o altă afinitate vestimentară care la rîndul ei determina alte simboluri comportamentale, de la spațiul privat la cel public, cu eticheta unui cotidian în continuă și galopantă schimbare. Astfel de mărturii a lăsat în scurtele sale însemnări, pictorul ardelean Barabas Miklos, care a vizitat Bucureștii între 1831-1833.¹¹¹

Luxul, înalta etichetă a protipendadei bucureștene, uriașele cheltuieli pentru a le întreține, numărul mare al slugilor pentru cele mai mărunte și nesemnificative munci private, erau o îmbinare interesantă între vechiul care se păstra fragmentar și noul care se impunea cu vigoare în toate compartimentele vieții sociale bucureștene. Această îmbinare a fost surprinsă cu uimire de numeroși diplomați acreditați la București sau simpli călători care au traversat Bucureștii sau au locuit o perioadă în el.

Eleganța trăsurilor și a echipajelor care le însoțeau, numărul foarte mare al acestora în comparație cu alte orașe europene, podoabele scumpe ca nelipsite accesorii vestimentare pentru oricare doamnă de societate care aspira să fie la modă, sunt prezențe permanente în jurnalele contemporanilor.¹¹²

acesta ciudat este, pentru un european, un spectacol mult mai atrăgător decât bietele noastre carnavaluri.” [Raoul Perrin, apud. Ibidem, p. 168]

111 Barabas Miklos a descris în scurtul său jurnal, multe amănunte legate de trecerea de la ‘vechi’ la ‘nou’ în vestimentație și obiceiuri cotidiene:

“[...] Obedeanu, un prieten al meu, care ajunsese să poarte pantaloni, cizme și șapcă în urma îndemnului prietenilor săi, voind să se modernizeze cu totul și-a comandat un frac din stofa cea mai fină, iar cilindru i-am comandat eu din Sibiu, de la renumitul Bayer. Îmbrăcându-se apoi de probă cu jobenul pe cap, s’a simțit atât de străin în costumul acesta modern în fața oglinzii, încât a trântit cilindrul la pământ și nu s-a putut îndupleca să-l poarte, așa că l-a dăruit tot unui prieten mai puțin conservativ.

[...] Tot modei europene a căzut jertfă și barba frumoasă neagră a lui Cantacuzeno, cu care eram bine. Acest boier avea un cap de o rară frumusețe și mă durea sufletul, când a trebuit să-și radă barba, care nu se potrivea deloc cu costumul său francez. Aparținând și el înaltei aristocrații române, se cerea să imiteze moda europeană și deoarece casa sa era frecventată și de generalii ruși, și-a aranjat-o cu mobile moderne, căci portul european nu prea se potrivea cu divanele turcești late, pe cari oamenii se așterneau fără papuci. Vizitându-l odată după această metamorfoză, de abea mi-am putut reține răsul intrând în odaia lui, unde am văzut vreo zece boieri fumând din niște ciubuce lungi, însă șezând fiecare turcește lângă câte un scaun pe jos, dar cu jobenul pe cap și la aripile fracului tăvălite pe dușumulele odăii! Cantacuzeno însuși ședea pe canapea, însă celorlalți boieri le ședea mai bine să stea pe pământ cu picioarele încrucișate după moda lor veche și fiindcă pe atunci nici turbanul nu se lua de pe cap, uitaseră să-și ia jobenul. Această scenă era așa de ridicolă, încât ar fi meritat să o desenez.” [Andrei Verres, “Pictorul Barabas și Românii”, Cultura Națională, Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare, seria III, tomul IV, M.E.M. 8, București, 1930, pp.379-381]

112 Luxul exagerat contrasta izbitor cu sărăcia din imediata vecinătate. Călătorul străin observa în primul rând această discrepanță atât în ambientul arhitectural cât și în spațiul public bucureștean din veacul al XIX-lea:

“[...] Cel dintâi lucru care m-a izbit uitându-mă pe stradă a fost mulțimea de echipaje strălucitoare, care alergau în toate părțile sau așteptau în fața porților. Erau noi și frumoase datorită lacului și podoabelor aurite. Era ceva cu totul nou pentru mine care, de multă vreme, nu mai văzusem decât câte o ‘arouba’ trecând din când în când pe străzile din Pera. Boierilor le place nespuse de mult să-și arate obiectele acestea, pe care dau sume foarte mari; căci se hârbuiesc, și trebuie dați alți bani, pe altele noi.” [Robert Walsh, apud. Neagu Djuvara, op.cit., p.111]

“[...] Vă dați seama că într-o țară în care oamenii folosesc trăsurile în los să-și folosească picioarele, aceiași oameni folosesc slugile în loc să-și folosească brațele. Nimeni nu are mai puțin de șase-șapte slugi, bărbați și femei, și aceasta doar în casele cele mai modeste. La boierii bogați, numărul slugilor este aproape neslășit.” [Saint

Spre deosebire de “mohoreala celorlaltor orașe din imperiul otoman”, Bucureștii erau cel mai important centru de atracție din imediata vecinătate a graniței turcești. La începutul veacului al XIX-lea, se prezenta ca un oraș plin de viață, “loc de destindere și de plăceri”, o adevărată “arenă a hetairelor”, un veritabil “Hilariopolis – oraș al bucuriilor”, având un tot mai pronunțat caracter cosmopolit.

Aflat la întretăierea principalelor drumuri comerciale care legau sud-estul european de centrul continentului; apropierea de lumea otomană – uriașă piață de desfacere, urmată de aceea reprezentată de Rusia – și de vitalitatea economică și culturală a spațiului central-european prin care se afla în legătură organică cu Occidentul, Bucureștii au absorbit elemente de civilizație din toate aceste spații de cultură. Între acestea au predominat în ultimul secol – pe fondul desprinderii politice de imperiul otoman – elementele de cultură apuseană și central-europeană. Cu armatele austriece și rusești au venit în valuri succesive cu finalul veacului al XVIII-lea, negustori, meșteșugari, liberi profesioniști, ș.a., de diferite etnii și confesiuni, care vor da treptat Bucureștilor o componentă multiculturală. Pe măsură ce aceste comunități se stabilesc și capătă o identitate distinctă, chiar elitistă în societatea bucureșteană, se constituie cu timpul, într-un corp social de mijloc numeros și omogen dar și ca mentalitate urbană în sens modern.

Societatea bucureșteană era foarte diversificată la mijlocul secolului al XIX-lea. Această diversificare socială se regăsește chiar și la nivelul mahalalei. Raoul Perrin descrie acest mozaic uman de pe străzile Bucureștilor ca fiind “uneori interesant, alteori dezgustător din pricina sărăciei și a murdăriei. Sînt de toate neamurile: valahi, moldoveni, turci, rumelieni, bulgari, sîrbi, bosniaci, greci, armeni, ruși, oameni veniți din Crimeea, Transilvania, Basarabia, unguri, italieni, nemți și mai ales evrei, rasa aceasta întâlnită pretutindeni și care, în Orient, se cunoaște după dezordinea și murdăria ei cum nu se poate mai nerușinate și mai revoltătoare.”¹¹³

De Giers va întâlni în București “toate neamurile din Occident și Orient, în veștmintele cele mai pestrițe”, fiind uluit de “varietatea costumelor”.

Cum se desfășura viața de zi cu zi a unei familii burgheze din Bucureștii începutului de veac XIX? Care erau preocupările zilnice, private sau publice, a unei familii alogene, cu o cultură urbană bine conturată, pe care o aborda în toate particularitățile ei într-un oraș în curs de modernizare și de urbanizare?

Putem reconstitui un astfel de ambient din descrierile pictorului ardelean Barabas Miklos. Familia pe care artistul a frecventat-o cel mai mult era aceea a unui spițer de origine italiană pe nume Raimondi. Întreaga familie “era foarte cultă”, cele două fete – Cecilia și Giuseppina – împreună cu mama lor “vorbeau românește și grecește, ultima fiind limba de salon a aristocrației române. Vorbeau însă bine și franțuzește, italienește și chiar ungurește binișor, limbă pe care o învățaseră de la slujnicele și doicile lor unguroaice” care veneau din secuime și erau bine plătite. Cecilia, fiind mezina familiei lua lecții de pictură de la Barabas iar Giuseppina “se ocupa de muzică și cânta foarte bine la pian”.¹¹⁴

Marc Girardin, apud. Ibidem, pp.176-177]

113 Ibidem, p.168

114 Ibidem, p.174

În cercul familiei Raimondi, aflăm – prin intermediul povestirilor lui Barabas – de familia unui grec “pe nume Breton” dar care studiasse la Paris și “vorbea grecește, franțuzește și românește” pe când soția sa era “o ungueroaică din Brașov” și se ocupa cu pictura.

Cu alt prilej, artistul participă la o discuție interesantă cu ficele spîterului Raimondi, la care mai fusese invitat un episcop român. Convorbirea fiind în românește, “una dintre d-șoare a spus că în loc de ungrește ar dori să știe mai bine englezește, deoarece acea limbă e mai frumoasă. Eu care auzisem destulă conversație engleză am protestat zicând că aceasta nu e adevărat, căci dacă ar susține d-ra că literatura engleză o interesează mai bine, n’ăș zice nimic, însă tăgăduiesc ca limba engleză să fie mai frumoasă decât limba ungară! Cât am fost uimit, când episcopul român a luat partea mea, aducând vorbe de laudă pentru frumusețile limbii ungare și spre dovada celor spuse a declamat oda poetului Csokonai ‘Nădejdi’ cu un accent atât de curat încât nu s’ar cere mai bine nici de la un poet ungar.”¹¹⁵ Pornind de la aceste scurte repere, putem constata că existau multe familii de origine etnică diferită – dacă nu la prima generație, la următoarele aveau loc astfel de schimbări – a căror cultură era foarte bogată și diversificată, de la cunoașterea limbilor de circulație în Europa la cele folosite curent în spațiul valah, româna și greaca, ultima înlocuită treptat, la începutul secolului al XIX-lea cu franceza.

Ionescu Gion scria în 1899 despre extraordinara “energje de viață a Bucureștilor” și despre prezența “covârșitoare” a străinilor. Orașul “mișună de oameni, țărani, negustori români și greci; apoi venetici aciolându-se pentru totdeauna în București” alături de “cîți-va rătăciți Francesi și Italiani”.¹¹⁶

Cît de impresionant a fost acest proces de emigrație alogenă în Bucureștii epocii moderne este subliniat într-o lucrare redactată de doi ofițeri de poliție în 1923. Ei amintesc mulțimea de “venetici” care “încep să se acioieze” pe cuprinsul orașului, între care “ovrei, arnăuți, turci, nemți, unguri, sârbi, bulgari ba chiar italieni și francezi. Dintre toți străinii grecii sînt cei ce caută mai mult Bucureștii.”¹¹⁷ Importul de modernitate ca model instituțional, social, cultural și imaginar nu s-a petrecut numai prin preluare și imitare ci mai degrabă prin permanentizarea unei coexistențe plurietnice, a multiculturalismului în societatea bucureșteană. Fără aceste realități, Bucureștii nu ar mai fi avut trăsăturile unui oraș cosmopolit după 1900.

Nefiind legat de Orient dar neaparținând nici Europei, Bucureștii au atras comercianți, meșteșugari, muncitori specializați, liberi profesioniști din întreaga Europă; alogeni care treptat devin locuitori ai orașului și care în ultimă instanță vor da Bucureștilor particularitatea elementului de legătură dintre cele două mari spații culturale, care se confruntau permanent în cadrul său restrâns: Europa și Orientul.

Bucureștii absorbau așadar, elemente sociale de o mare diversitate etnică, confesională și culturală.¹¹⁸

115 Andrei Verres, *op.cit.*, p.376

116 Ionescu Gion, *op.cit.*, p.80

117 Dimitrie Bogdan, Aurel Ghinea, “Călăuza Drumetului”, Imprimeria Fundației Culturale ‘Principele Carol’, 1923, București, p.5

118 Constantin Giurescu, *op.cit.*, p.252

Această realitate a contribuit substanțial – alături de elita politică și intelectuală, aristocratică prin excelență – la modernizarea societății bucureștene în particular și a celei românești în general.¹¹⁹

Societatea valahă recupera în salturi elementele modernității, preluate pentru început de clasa aristocratică prin coabitare cu alogenii, fapt subliniat adesea de numeroși călători străini.¹²⁰ De cele mai multe ori, aceste preluări se realizau cu stîngăcie și cu o grabă nejustificată care a generat numeroase paradoxuri, ce aveau drept conținut o formă hibridă între vechi și nou. În acest sens au scris în memoriile lor, Raoul Perrin și Saint Marc Girardin între 1830-1831.¹²¹ Cutoateacestea, procesul demodernizării societății bucureștene a fost o constantă istorică, timp de 150 de ani; începând cu 1800 acest proces are un ritm mai accelerat. Raportul dintre centru și periferie capătă o altă dimensiune. Periferia se transformă dintr-un spațiu exclusiv marginal într-unul tranzitoriu; dintr-un spațiu suburban într-unul preurban, unde modernitatea își face simțită prezența – deși mai greu – dar modelul centrului devine pentru ‘periferici’ un ax determinant de conduită.

Apare o ierahie urbană pe verticală, un model central în permanentă transformare și înnoire, pe care periferia îl preia și îl imită adesea cu succes. În urma acestor schimbări, periferia intră într-un proces de urbanizare, de modernizare, iar locuitorii regunilor de margine, înglobate în oraș cu timpul, capătă o conștiință urbană. Cei care vin în oraș, respectă pe cât cu putință modelele: costumul și cămașa albă și batista la rever – sau cel puțin unul dintre aceste accesorii vestimentare, limbajul cenzurat, preocupări noi precum teatrul, învățământul gimnazial sau superior, biblioteca, plimbările prin parcuri sau bulevarde, frecventarea cluburilor, cafenelelor, restaurantelor, igiena personală, cinematograful, etc.

Femeia capătă mai multă libertate, devenind aproape egală în spațiul privat, participând la decizii și plasată într-o poziție tot mai centrală în spațiul public, unde este admirată, curtată și supusă atențiilor. Situația este prezentă numai în mediul urban iar aici este foarte greu de întâlnit în spațiul periferic.

Această schimbare a resorturilor vieții cotidiene a determinat și bulversarea resorturilor intime ale familiei. Astfel, soții doamnelor, “ca să facă pe europenii cuivilizați”, încercau cu greu să nu pară geloși, lăsând doamnelor, “împotriva voinței și obișnuinței lor, o libertate fără margini”, act care “le supunea fruntea la grele încercări”. Bucureștii cunoșteau așadar un fel de libertinaj asemuit cu străvechea Capua romană.¹²²

Procesul de accentuată deteriorare a seriozității vieții intime a condus la o acută criză a familiei. Brusca și radicala emancipare a tinerelor neveste și a fetelor de boieri și orășeni, pe fondul încuviințării divorțului de biserica ortodoxă, familia își pierde conținutul tradițional,

119 “[...] Când la 1833, F.S.Christmas, german, intră în București, el observă contrastul de îmbrăcăminte dintre bărbați și frumoasele femei luxoase în calești de Viena, amestecul de petrecere desfrănată și de apăsare a săracilor. E un loc de viață rafinată și foarte scumpă și de murdărie care ar fi cerut 15 ani ca să fie curățită, ca grajdurile lui Augias, dacă n’ar fi poruncit de frica bolilor, Cazacii. [...] Cea mai amară sărăcie se arată lângă luxul cel mai triumfător, Asia și Europa par că se ating în acest oraș” [Nicolaie Iorga, op.cit., pp.249-250]

120 “[...] Aflând că în țările civilizate, unei femei îi sedea bine să aibă un amant, doamnele din Moldova și-au luat câte doi, ca să fie mai la modă. Câțiva tineri au început să poarte frac; însă bătrânii și bărbații cu slujbe și-au purtat mai departe barba și antierul lung până la glezne.” [Langeron, 1806, apud. Neagu Djuvara, op.cit., p.102]

121 Ibidem, pp.166-167

122 Ibidem, p.104

adulterul devenind un “element al progresului” și un “început de înșănătoșire” a societății românești.¹²³

Flirtul, curtoazia, infidelitatea conjugală sau de orice alt fel, au adus la o altă explozie cu repercusiuni sociale, afective și imaginare, și anume goana după lux și dorința de a fi cât mai la modă, sub pretextul modernizării. Nu gustul și rafinamentul vestimentar sau comportamental era mobilul acestei curse ci dorința de a se afișa în public cu noua trăsură sau rochie comandată la Paris sau Viena, cu noi și scumpe giuvaeruri. Astăzi, la mai bine de o sută de ani, o mulțime de personaje se afișează din absolut aceleași motive cu absolut aceleași accesorii cotidiene la care adăugăm telefonul mobil și chipul țâfnos.

Snobismul, superficialitatea, devin componente perpetue ale cotidianului bucureștean modern iar prețul luxului afișat, nu erau neapărat banii cheltuiți fără judecată dar, adeseori nu era ignorat nici prețul adulterului pentru păstrarea luxului, amanta odată ‘cucerită’ fiind mult mai greu de păstrat.¹²⁴

Tinerile guvernante englezoaice aflate în slujba familiilor aristocratice românești, considerau că slujeau niște “aristocrați semicivilizați ai unei țări de ‘White niggers’ dar care le plăteau foarte bine.”¹²⁵

Luxul vestimentar, cheltuielile colosale coroborate cu lipsa bunului gust, uluia privirea oricărui vizitator din afară, nimeni din lumea bună sau care pretindea că îi aparține, nu mergea pe jos, ci numai cu trăsura, iar accesoriile ultimelor mode occidentale erau afișate fără a fi înțelese sau prețuite la adevărata lor valoare de simboluri ale modernității.¹²⁶

De pildă, purtarea unei vestimentații comandată la Paris sau Viena, presupunea în primul rând o igienă personală zilnică [desuuri, parfumuri pentru îmbăiere, încăpere specială pentru baie, ceea ce foarte rar era de găsit pentru secolul XIX bucureștean, - toaletele publice apar într-o formă rudimentară abia după 1880 iar toaletele subterane după 1926 - și un ambient sdradal [lipsa noroiului, prafului, gunoaielor, etc] pe care Bucureștii nu l-a avut decât foarte târziu, către mijlocul secolului XX, și nici atunci în întregime. Astăzi este iremediabil pierdut.

La mijlocul veacului al XIX-lea, Sandor Verres, un vizitator al Bucureștilor, povestește despre plimbările de seară pe Podul Mogoșoaiei [astăzi Calea Victoriei]: “Seară de seară, aici vine protipendada orașului și toate damele frumoase, înconjurate de curtezani, de ofițeri chipeși. Tot aici pot fi văzute și damele de stradă, care – ca pompă și fast – se întrec cu femeile din cea mai suspusă societate. Este foarte de regretat că egalitatea este însoțită și în această privință cu multe rele nu numai aici, ci pretutindeni în lume, încât s-a ajuns la situația că nu mai poți deosebi fetele de dame, doamnele cinstite de damele de plăcere,...”¹²⁷

123 Ibidem, pp.116-117

“[...] În lumea aceasta, atât de multă vreme lipsită de plăceri, ofițerii ruși aduc cu ei două năpaste, două boli care, de acum încolo, aveau să devină endemice: jocul de cărți și adulterul.

[...] Femeile care la o petrecere își întâlnesc primii doi sau trei bărbați, sânt la brațul celui de-al patrulea și zâmbesc când cel de-al cincilea le dă târcoale.”

124 Radu Cosmin, “Babylon”, Editura Rampa, 1921, vol.II, București

125 Petru Dumitriu, “Cronică de familie”, vol.I, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, București, p.135

126 Neagu Djuvara, op.cit., p.164-166

127 Lajos Demeny, “Sandor Verres despre Bucureștii de altă dată”, extras din volumul ‘In honorem Paul Cernovodeanu’, Kriterion, București, pp.404-405

Treptat, Bucureștiul începea să ajungă la acea ‘donce decadence’, acea “sofisticare pseudo-occidentală, care i-a adus faima discutabilă de a fi Parisul Balcanilor”.¹²⁸

Societatea bucureșteană din finalul secolului al XIX și începutul de veac XX, dilua cu rapiditate orice fel de caracter diferit prin rigurozitatea trăsăturilor sale.¹²⁹ Și aceasta pentru că modul de viață și întreaga societate erau lipsite “de preocuparea pentru viitor sau trecut – pentru că nu aveau nici unul”.¹³⁰

De exemplu, una dintre preocupările cotidiene cu cel mai mare impact în societatea bună și de mijloc, au fost balurile. Către 1874, la baluri întâlneau tineri de tot felul, fără grija zilei de mâine, care veneau “pentru rafinarea ochiului”. La baluri, “alături de grizeta de meserie, zărești pe copilița de șapte ani, adusă acolo “pentru ca să învețe a dansa” și pe imberbul de 10 sau 11 ani, care, deși poate nu a trecut de clasele primare, e cel dintâi curios care vrea să se întrecă în valsuri și să se inițieze în ceea ce se numește politețea de salon”.¹³¹

Neseriozitatea vieții cotidiene și nesiguranța intimității, s-au permanentizat în majoritatea componentelor sociale bucureștene. În almanahurile de epocă [“Realitatea Ilustrată”, “Ghimpele”, ș.a.] predomină povestirile satirice, epigramele, cu trimiteri clare la infidelitate, adulter, de o parte și de alta.

În 1913, doamna Carp – soția liderului politic conservator, Petre P.Carp – încerca să dea un răspuns la “cauza decăderii noastre”, răspuns găsit în “lipsa aproape desăvârșită de caractere, completată cu o lipsă totală de cultură generală”. Cele două aprecieri sunt de fapt două componente de bază ale modernității: educația și respectarea cuvântului, a promisiunilor; problemă care rămâne actuală.¹³²

Pe de altă parte, diversitatea etnică și multiculturalitatea care au rezistat și datorită toleranței sociale și confesionale – ma puțin față de evrei – au fost prezențe de netăgăduit în Bucureștiul epocii moderne care, deși mereu ‘aceiași’, datorită trăsăturii sale orientale ca fond, născută cu 200 de ani înaintea modernizării, caracteristicile urbanismului modern i-au dat o componentă esențială: cosmopolitismul însoțit de libertatea de a alege și de a fi pe măsura valențelor fiecărei personalități.

Un oraș și o constantă a sa istorică. Urbanizare și modernizare pe de o parte, iar pe de a altă parte oamenii, care aveau senzația modernității dar, în ciuda hainelor schimbate, a manierelor cenzurate și vocabularului îmbogățit, transformării ambientului interior și arhitecturii caselor, nu se pot schimba, rămân atașați de ‘valorile’ Orientului.

Să ni-l reamintim pe boierul Obedeanu care, la 1831 se simțea atât de stânjenit în vestimentația europeană încât, privind-se în oglindă își aruncă jobenul de pe cap.

128 Nicolas Nagy-Talavera..., p.33

129 Ibidem, p.52 “[...] Am venit la București cu o trupă de eroi euceritori și las aici o trupă de gigolo și de profitori!” [von Mackensen, 1918]

130 Cezar Petrescu, “Calea Victoriei”, Editura Minerva, 1981, București, pp.59-60

A se vedea și Adrian Marino, “Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale”, Polirom, Iași, 1995, pp.9-88

131 G.Dem.Teodorescu, “Încercări critice asupra unor Credințe, Datine și Moravuri ale Poporului Român”, București, Tipografia Petrescu-Conduratu, 1874, p.42

132 Doamna Carp, “Cauzele decăderii noastre”, ‘Adeverul’, an.26, no.8522, 5 06 1913, p.1

“Totul a mai fost – spunea scriitorul Cezar Petrescu, către 1921 – nimic nu s-a schimbat. Numai fața oamenilor e mai vulgară și plăcerile lor mai lacome.”¹³³

SUMMARY

Romania between two Imaginary Cultural projections: Mitteleuropa and South-Eastern Europe

According to the Romanian Modern Imaginary, Transylvania and the Banat, separated in 1918 from the Austro-Hungarian Empire and united with the Old Kingdom, have always been represented as parts of Europe. The old Moldo-Wallachian complex should have vanished with the political act of 1918-1919, but this did not happen.

Transylvania with its contribution to the European civilisation was also meant to homogenise the imaginary and social spectrum of the Great Romania. At the same time, through its civilisation, Transylvania has struggled to integrate as a new state into Europe.

In this frame, Transylvania was administratively, culturally and mentally integrated into a new political pattern considered to be a unitary one. However, Transylvania still preserves the Cultural and Mental Central-European substance; this is a very well represented reality of the daily life anchored in a very urban and multi-cultural habitus.

Following the modern imaginary perspective, an integration process went on in the Romanian geographical space. This happened in two phases. On the one hand, in the Transylvanian region, we deal with a real connection to the Central Europe. On the other hand, the Old Kingdom was simultaneously a receiver and an imitator of institutional and cultural Western European models (French especially). Thus, there were indirect connections to the Central-European models.

In Transylvania, the Romanian elite was looking for solutions to integrate their identity into the Central-European one. By using these techniques, they wished to legitimate themselves.

In the Old Kingdom, the intellectual and political elite had built a modern state endowed with all the accessories and essential features, unknown until then to the social corpus, and simultaneously offered solutions for connecting their identity to the European one.

Between the 18th and 20th centuries, the Romanian borders were under the influence of two regional cultural projections: Mitteleuropa and south-eastern Europe.

In my project, I deal with the essence of the imaginary border (between Transylvania and the Old Kingdom) and I question upon what made it happen. I consider that only by studying this symbolic demarcation one can understand the mental cleavage between two regions of Romania.

